

Publication of Association Esprit, Société et Rencontre
Strasbourg/France

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

Volume 5 Issue 8, p. 75-88, December 2012

***YENİ BİR DÜNYA ALGISI OLARAK DÜNYA ŞEHİR-
SİSTEM YAKLAŞIMI***

***WORLD CITY-SYSTEM APPROACH AS A NEW PERCEPTION OF
THE WORLD***

Doç. Dr. M. Yavuz ALPTEKİN
KTÜ, Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü

Abstract

Demographic changes of last decades about the city made it necessary to handle this subject in terms of world-city system. Since 2000, almost more than the half of world's population have been living in the cities. The cities should be taken into consideration as a whole together with all cities of the world. As most of the world's population live in the cities and the human being share similar organizations in these cities, similar production and consumption processes, similar types of international pollutions, similar transfrontier fight against the environmental pollution all necessitates a "world city-system" for the issues of the city.

There are about 200 cities on the world today. Among them, there are various relations especially in politic, economical and social life spaces. According to these relations, it is accepted that there is an international system on the world. Today, there are about 500 cities contains at least 1 million people on the world. The majority of them also have similar relations between themselves. According to this transformation, it is possible to talk about a "World City-System". Thus, the subject has been studying since 1990's, under various titles.

In this approach, the cities which share similar economic, informatics, and cultural characteristics are examined within an interactive "system". Some of the authors of related articles and books of limited number of experts and academics are; Peter J. Taylor, G. Catalano, D. R. F. Walker, David A. Smith, Michael Timberlake, Jeffrey Kentor, Roberto Capello.

Key Words: City, Urbanization, World City-System.

Öz

Dünya üzerinde son on yıllarda yaşanan demografik gelişmeler, şehir konusunun "Dünya Şehir-Sistem" çerçevesinde ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Yaklaşık olarak, 2000 yılından itibaren Dünya nüfusunun yarıdan fazlası şehirlerde yaşamaya başlamıştır. Günümüz itibariyle dünya nüfusunun yarıdan fazlasının şehirlerde yaşadığı bu mekânlarda insanların benzer beşeri örgütlenmelere girdikleri, benzer üretim ve tüketim süreçlerine tabi oldukları, benzer biçimlerde sınırlar ötesi çevreyi kirlettikleri ve benzer yöntemlerle bu kirlenme ile devlet sınırlarını aşan bir mücadeleye giriştikleri hesaba katılırsa, şehir konusunun bir "Dünya Şehir-Sistem" çerçevesinde ele alınması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Bugün dünya üzerinde 200 kadar devlet bulunmaktadır. Bunların aralarında başta siyasi, sosyal ve ekonomik olmak üzere çeşitli ilişkiler mevcuttur. Bu ilişkilere bakılarak, dünya üzerinde uluslar arası bir sistemden bahsedilebilmektedir. Bugün dünya üzerinde 500 kadar milyonluk şehir bulunmaktadır. Bunların birçoğu arasında da benzer ilişkiler mevcuttur. Bu dönüşüme bakılarak, bugün bir Dünya Şehir-Sistem'den bahsetmek mümkün hale gelmiştir. Nitekim 1990'lardan itibaren çeşitli isimler altında bu konu işlenmektedir.

"Dünya Şehir-Sistem" yaklaşımı da son on yılların ürünü bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda özellikle belli ekonomik, enformatik ve kültürel özelliklere sahip şehirlerin etkileşim halinde olduğu bir 'sistem' kapsamında düşünülmesi söz konusudur. Konuyla ilgili makale ve kitap yazar belli başlı isimlerden bazıları Peter J. Taylor, G. Catalano, D. R. F.

Walker, David A. Smith, Michael Timberlake, Jeffrey Kentor, Roberto Capello, gibi az sayıdaki şehirleşme uzmanı ve akademisyendir.

Anahtar Kelimeler: Şehir, Şehirleşme, Dünya Şehir-Sistem.

GİRİŞ

Son yüzyıllarda dünya toplumlarının sürekli gelişme halinde olması, sosyal bilimlerin en temel motivi olmuştur. Bilimsel çalışmaların önemli bir bölümü dünya toplumlarının değişimle özdeşleşmiş bulunan istikrarlı nihai değişim durumlarının tespitini yapmakla meşguldürler. Dünya toplumlarının sorunlarına çözüm geliştirmek öncelikle bu durum tespitinin yapılmasını gerektirdiği için, sosyal bilimler ve özellikle Makro Sosyolojinin faaliyetleri bu minvalde gerçekleşmiştir.

Büyük çaplı toplumsal dönüşümler, entelektüel gündemi de belirlemektedir. 20.yy.ın entelektüel gündemini Endüstri Devrimi ve Fransız İhtilali belirlemiştir. Dünya toplumlarının sanayileşmesi ve milliyetçilik akımlarına paralel olarak ulus-devletlerin yaygınlaşması Makro Sosyolojinin de temel tartışma konusu olmuştur.

Bugün gelinen nokta itibariyle diğer sosyal disiplinlerde olduğu gibi, Makro Sosyolojinin konusu da tedrici bir değişim geçirmektedir. Dünya toplumlarının yaşadığı son gelişeler bu değişimi zorunlu kılmaktadır. Dünyanın geçirdiği son değişimler ise, demografi karakterli ve bu kapsamda şehirleşme odaklıdır. İçerisinde bulunduğumuz yüzyılın toplumsal devrimi şehirleşmedir ve bu dönemin entelektüel faaliyetlerinin temel gündemini şehirleşmenin çeşitli gelişim biçimleri ve sorunları oluşturacaktır.

1. Dünya Nüfusunun Hızlı Artışı ve Baş Döndüren Şehirleşme

Dünya nüfusu 18 ve 19.yy.larda salgın hastalıklara karşı geliştirilen etkili aşı yöntemlerine kadar son derece tedrici bir artış kaydetmiştir. M.S. 1. binde kabaca 250 milyon olarak tahmin edilen dünya nüfusu iki katına (500 milyon) ancak altı asır sonra 1600 yılında ulaşmışken; bu rakamın tekrar iki katına çıkarak 1 milyarı bulması iki asır sonra 1800 yılında gerçekleşmiştir. Dünya nüfusunda asıl kitlesel artış da bu tarihlerden sonra yaşanmış ve nüfusun katlanma süresi sürekli kısalmıştır. Bu nüfusun 2 milyarı bulması yüz yıl içinde (1925), tekrar katlanıp dört milyarı bulması ise takip eden elli yıl içerisinde (1976) gerçekleşmiştir.¹ Son otuz beş yılda dünya nüfusunun yaklaşık bir kat daha arttığı tahmin edilebilir.

Söz konusu hızlı nüfus artışı beraberinde çok yönlü ve köklü bir takım toplumsal dönüşümleri de getirmektedir. Şüphesiz bunların en önemlisi günümüz Makro Sosyolojisinin de ana gündemi olan dünya ölçeğindeki şehirleşmedir.

¹ Geniş bilgi için bak. Paul Kennedy, **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**, Çev. Fikret Üçcan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1996, s. 26.

Dünya, şehirleşmeyle ilgili iki önemli aşamayı geride bırakmış ve bugün üçüncüsünü yaşamaktadır. Birinci aşama, bizzat şehirlerin ortaya çıkışıdır. İkinci aşama, birim toplum düzeyinde şehirleşmedir. Buna, zamanın geçerli toplum birimi olarak ulustan hareketle, ulusal boyutta şehirleşme de denebilir. Bugün yaşanmakta olan üçüncü aşama ise, dünya ölçeğinde şehirleşmedir. Bu sonuncusu, önekilere nispetle çok daha karmaşık ve kapsamlı sebeplerin ürünüdür. Benzer şekilde, önekilere nispetle çok daha kapsamlı sonuçlar üretmektedir.

20.yy.a kadar hiçbir ülkede nüfusun %10'undan daha fazlası şehirlerde toplanmamıştır. Oysa 20.yy.ın başında İngiltere'nin başını çektiği endüstrileşen bir dizi Avrupalı devlet ve ardından Kuzey Amerika, tarihte ilk kez bu oranı aşan bir şehirleşmeye sahne olmuşlardır. Bu ülkeler %10'luk psikolojik sınırı aştıkları gibi, yüz yıl gibi görece kısa zamanda nüfusun yarıdan fazlasını şehirlerde iskân etmeye muvaffak olmuşlardır. Bugünün Gelişmiş Ülke (GÜ)'leri kategorisinde sayılan bu ülkelerin ortalama %75 kadar nüfusu şehirlerde yaşamaktadır. GÜ'lerden küçük bir bölümü de, 2. Dünya Savaşına kadar bu süreci tamamlamışlardır. Şehirleşmesini görece kararlı bir düzeye ulaştıran ve GÜ'ler olarak bilinen bu ülkelerin toplam nüfusu ise dünya nüfusu içerisinde ancak %25'lik bir orana sahiptir. Dünyanın geriye kalan % 75'lik ekser nüfusu ise, şehirleşmeyle büyük oranda 2. Dünya Savaşından sonra yüzleşmiştir. Bunlardan Güney Amerika ülkelerinin büyük kısmı ve Asya ülkelerinden bir bölümü bu süreci demografik anlamda %70'ler düzeyine ulaştırmıştır. Afrika ve Asya'nın büyük bölümü ise, henüz %30-40 düzeyinde şehirleşmiş olup, bu süreci hızla devam ettirmektedirler.

Dünya toplumlarının birbirini tetiklercesine, art arda şehirleşmeleri, ilk kez şehirleşmiş bir dünya manzarasının da ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Öyle ki, 1800 yılında Dünya Nüfusunun sadece %3'ü şehirlerde meskûn iken; bu oran 1900 yılında %14'e, 1950 yılında %30'a, 2000 yılında ise % 47'ye ve 2008 yılında %50'ye ulaşmıştır.² Bugün %50 sınırının aşılmasıyla, dünya şehirlerle ilgili üçüncü ve yeni bir aşamaya girmiştir. Bu aşama devam etmekte olup, "dünya boyutunda şehirleşme" günden güne daha belirgin hale gelmekte, demografik dönüşüm ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda da kendini hissettirmeye başlamaktadır.

Dünya toplumlarının son iki yüzyılda bir biri ardına şehirlere göç etmesi, büyük nüfuslu şehirlerin sayısını da bugüne kadar görülmemiş biçimde artırmıştır. Şehir olarak kabul edilen yerleşimin büyüklüğü, gelişmişlik düzeyi farklı olan her topluma göre değişmekle birlikte, BM'ye göre 20 bin ve üzeri nüfuslu yerleşimler Kasaba (Urban), 100 bin ve üzeri nüfuslu yerleşimler Şehir (City); 5 milyon ve üzeri nüfuslu yerleşimler "Metropol"; nihayet 10 milyon ve üzeri nüfuslu yerleşimler de "Mega City" olarak kabul edilmektedir.³ Kesin bilinmemekle birlikte dünya üzerinde 50 bin kadar kasaba (urban)⁴ bulunduğu tahmin edilmektedir. Buna, 5 bin kadar da şehir (city) olduğu tahmini eklenebilir. Daha büyük nüfuslu şehirlerle ilgili olarak daha kesin rakamlar mevcuttur. Mesela 2008 yılı itibariyle dünya

² UN-Habitat, Habitat Backgrounder, "Urbanization: Facts and Figures", p.1. www.un-habitat.org , 15/03/2010. Ayrıca bak. Population Reference Bureau, "Human Population, Urbanization", Çevrimiçi: <http://www.prb.org/Educators/TeachersGuides/HumanPopulation/Urbanization.aspx> , Erişim: 30/03/2010

³ Bak. "Urbanization and Global Change-Background Information" (Çevrimiçi) <http://www.aag.org/hdgc/www/urban/units/unit1/html/1bkgground.html> , 05 Ocak 2010, Ayrıca bak. Bak. "World Urbanization", s.1, (Çevrimiçi) www.geog.ouc.bc.ca/conted/onlinecourses/geog_210/210_10_1.html , 15 Ocak 2005.

⁴ David Satterthwaite, "The Ten And A Half Myths That May Distort The Urban Policies of Governments And International Agencies", s.43, (Çevrimiçi) www.ucl.ac.uk/dpu-projects/21st_Century/myths/pdf%20myths/Myths_comlete_doc.pdf , 10 Şubat 2005.

üzerinde nüfusu 1 milyondan fazla olan 400, 5 milyondan fazla olan 40 ve 10 milyondan fazla olan 19 kadar şehir mevcuttur.⁵ Devam eden hızlı şehirleşmeye paralel olarak bu rakamlar da yıldan yıla artış kaydetmektedir. Vurgulanması gereken bilgi şudur ki; bugün dünya nüfusunun yarısı şehirlerde yaşamakta ve bu şehirli nüfusun yarısı kadarı da 1 milyon ve üzeri nüfuslu, değişen derecelerde sınırlar-ötesi işlevlere sahip şehirlerde ikamet etmektedir. Bu nicel değişimin beraberinde nitel ve sosyal bir kısım değişimleri de getirmesi mukadderdir.

2-Yeni bir Dünya Kavrayışı İhtiyacının Doğması

Toplumların geçirdiği büyük çaplı demografik, ekonomik, siyasi ve sosyal dönüşümlere bağlı olarak “Dünya Algıları” da değişmektedir. Her bir “yeni dünya” algısı, dünyanın geleceğine yön vermesi beklenen gelişmelere izafeten oluşturulmaktadır. Mesela “Endüstri Çağı” diye nitelendirilen dönemde, dünya toplumlarının hala büyük ekseriyeti tarımsal faaliyetle meşguldüler. Dünya üretimi göz önüne alındığında, belki toplam üretimin hala büyük bölümü beden gücüyle yapılmaktaydı. Fakat endüstrileşmenin mevcut hızı ve potansiyeli bu nitelendirme için yeterliydi. Sürükleyici toplumsal gelişme o gün endüstrileşmeydi. Benzer şekilde, bugünün dünyası için modern hatta post-modern nitelemesi yapılmaktadır. Oysa dünya toplumlarının büyük bölümü hala modern olmaktan uzaktır. Modernize olmuş toplumların ise, çok azı post-modern toplumlar olarak nitelendirilebilir. Bununla beraber, dünyanın akışı bu yöne olduğu için, modern ve post-modern nitelemeleri yapılabilmektedir. Yerel ve genel, bütün diğer dünya algılamaları da bu mantıksal yaklaşımdan hareketle oluşturulmaktadır.

Bugüne kadar dünya toplumlarının örgütlenmesi çeşitli şekillerde ifadesini bulmuştur. Bunlardan bazıları; Batı Medeniyeti, Doğu Medeniyeti; Batılı Demokrat Ülkeler, Demirperde Ülkeleri; Zengin Kuzey, Fakir Güney; GÜ’ler, GOÜ’ler şeklindedir. Sırasıyla, Japonya’nın ardından G. Kore, Singapur, Malezya ve nihayet Çin gibi bir kısım Batı-dışı toplumların sanayileşmesi ve modernize olması, birinci algıyı; Rusya merkezli komünizmin yıkılması ikinci algıyı; Güney yarım küredeki ülkelerin her geçen gün biraz daha zenginleşmesi ve edilgin konumdan çıkması üçüncü algıyı ve son olarak GOÜ’lerden önemli bir kısmının GÜ konumuna tırmanması dördüncü algıyı büyük oranda geçersiz kılmıştır.

Son dönemde ise, “Modern Dünya Sistemi” ve “Küreselleşme” algıları geliştirilmiştir. Bunlardan ilki, çok sık olmasa da hala atıf yapılan bir yaklaşımdır. Bununla birlikte, temelde Avrupa’nın ekonomi karakterli dünya hâkimiyetini esas aldığı için bütün dünya toplumlarını ifade edebilmekten uzak olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, Küreselleşme algısı da hala sıkça konuşulup, yazılmakta ve ‘küresel dünya’, ‘küresel toplum’ söylemleriyle gündem oluşturmaya devam etmektedir. Oysa Küreselleşme söylemi ancak uluslar arası şehirler üzerinden gerçeklik kazanabilen bir yaklaşımdır. Bu durumda bizzat şehir odaklı bir algılama geliştirmek, dünya gerçeğini daha ‘doğrudan’ ifade eden bir yaklaşım olacaktır.

Şehir odaklı bir dünya algısı diyince, “Küresel Şehirler” yaklaşımına da değinmek yerinde olur. P. Hall, J. Friedman, S. Sassen gibi bir kısım makro sosyologların ortaya attığı bu yaklaşım, dünya şehirleşmesinin en güçlü örneklerine ve küresel akışların en yoğun biçimde kesiştiği kavşak noktalarına işaret etse de, elitist bir yaklaşım olup, dünya gerçeğini bütünlüklü bir biçimde kucaklamaktan uzaktır.

⁵ Population Reference Bureau, “Human Population, Urbanization”, Çevrimici: <http://www.prb.org/Educators/TeachersGuides/HumanPopulation/Urbanization.aspx>, Erişim: 30/03/2010

Mevcut dünya algılarıyla ilgili bütün bu eksikliklerden dolayı, bu makalede dünya toplumlarının örgütlenme biçiminin en gerçekçi, kucaklayıcı ve demokratik bir tarzda “Dünya Şehir-Sistem” yaklaşımıyla açıklanabileceği iddia edilmektedir.

3-Dünya Şehir-Sistem Yaklaşımı

Bugün dünya üzerinde 200 kadar ulus-devlet bulunmaktadır. Bunların tamamı birbirleriyle direkt temasta olmasa da dolaylı olarak temastadırlar. Bu manzaraya istinaden, bir uluslar arası ve devletler arası sistemden bahsedilebilmektedir. En azından bugüne kadar böylesi bir algıyı haklı kılabilecek olgu ve süreçler mevcuttu. Belki bundan sonra da bu durum devam edecektir. Ne var ki, dünyanın toplumsal örgütlenişini eskisi gibi tek başına ifade etmekten her geçen gün biraz daha uzaklaştığı da açık bir gerçektir. Bu süreci besleyen bir dizi sebep mevcuttur. Bunların en önemlileri: ekonomik faaliyetlerin devlet tekelinden büyük oranda çıkması; dünyada görece bir güven ortamının tesisi; yerel yönetimlerin, sivil toplumun ve bireyin güçlenmesi ve son olarak; teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak bilginin kitleselleşmesi sayesinde devlet sınırlarının büyük oranda geçirgen hale dönüşmesidir.

Devletlerin, toplumlar arası ilişkiler üzerindeki belirleyiciliğini zayıflatan gelişmeler, eş zamanlı bir şekilde şehirlerin de güçlenmesini sağlayan gelişmeler olmuştur. Esasen, devletler arası ilişkiler de şehirler üzerinden gerçeklik kazanmaktaydı. Fakat bu şehirler daha çok resmi kimliği ağır basan başkentlerdi. Oysa artık bunlar yerine ekonomisi, yerel yönetimi, sivil toplumu, özgür müteşebbisi ve kültürel yönleriyle ön plana çıkan şehirler söz konusudur. Bu sonuncular, her geçen gün biraz daha fazla oranda, dünya toplumlarının arasındaki ilişkilerin yürütülmesinde temel belirleyici konuma yükselmektedirler.

Devletler arası ilişkiler de temelde bir sistem mantığıyla çalışmaktaydı. Sistem, belli bir yapı içerisinde aynı veya asgari benzerlikteki elemanların eş zamanlı ve eşgüdümlü işleyişini ve örgütlenmesini öngörür. Yapı içerisindeki her bir eleman, kendi yerel sınırları içerisindeki işleyişini nicelik ve nitelik bakımından belli bir yoğunluğa ulaştırdıktan sonra, diğer yapı elemanlarıyla birim-üstü düzeyde ilişkiye ve etkileşime geçer. Bu aşamadan sonra, yapı elemanlarının kendi içindeki işleyişin makro biçimi bizzat yapı elemanları arasında geçerli olur. Ulus-devletler arası ilişkiler, böylesi bir sistem dâhilinde işlediği gibi; BM çatısı altında bir ‘dünya devleti’nin provası da yürürlüğe koyulmuştur.

Ulus-devletler arası sistemin şehirleriyle var olduğu bu işleyiş, tedricen yerini bizzat şehirler arası ilişkilerin ağır bastığı bir Dünya Şehir-Sistem (DŞS)’e doğru evrilmektedir. Ulus-devletler arası sistem gerilemekte, şehirler arası sistem anlamında Dünya Şehir-Sistem yükselmektedir. Şehirlerin bu konuma yükselmesi için nicelik ve nitelik bakımından, iç işlevleri itibarıyla belli yoğunluklara ulaşması gerekmiştir. Bu yoğunluğun derecesini belirleyen en temel faktör ise, yapının, yani dünyanın mevcut deniz-kara dağılımına bağlı olarak yaşanabilir alanlarının büyüklüğüdür. Ardından toplumların demografik boyutu ve ekonomik, teknolojik, enformatik alanlardaki donanımı gelmektedir.

Bilindiği kadarıyla 7 milyar nüfusa sahip olan gezegenimiz, iki katı büyüklükte olsa veya yaşanabilir alanları iki kat daha fazla olsa bugün bir şehirler arası sistemden bahsetmek için çok erken olabilecekti. Benzer şekilde dünya nüfusunun yarısı şehirlerde yaşasa bile şehirler Eski Çağ Roma gibi en az 1 milyonluk nüfusa sahip ama tarımsal üretim yapan, bugünkü teknolojik, enformatik ve kültürel imkânlardan uzak bulunsaydı, aynı şekilde bugün bir şehirler arası dünya sisteminden bahsetmek çok erken olabilecekti. Bunların tersi de mümkündür. Bugünkü nicelik ve nitelikteki şehirleşme düzeyine mevcut dünya ortamında değil de çok daha küçük bir gezegen ortamında veya çok daha küçük yaşanabilir alana sahip bulunan dünya ortamında ulaşmış olsaydık, muhtemelen çeşitli alanlardaki yoğunlaşmaların

erken biçiminden dolayı çok daha erken bir dönemde bir şehirler arası sistemden bahsedilebilecekti.

Bir Dünya Şehir-Sistem'in ortaya çıkabilmesi için öncelikle demografik ön şartların tamamlanması gerekmiştir. Dünya nüfusunun belli bir yoğunluğa ulaşması ve bu yoğunluktaki dünya nüfusunun en az %50 oranında şehirlerde meskûn olması gerekmiştir. Ardından dünya üzerindeki bu şehirlerin bir diğeriyle temasa geçmesini sağlayabilecek demografik büyüklüğe ulaşmış olması gerekmiştir. Tecrübe, mevcut dünya ortamında her bir şehir için bu demografik değerin en az 1 milyon olması gerektiğini göstermiştir. Nitekim aynı tecrübeler ortalama bir milyon nüfusun altındaki şehirlerin ulusal anlamda bölgesel, 1-10 milyon nüfuslu şehirlerin uluslar arası ve 10 milyon ve üzeri nüfuslu şehirlerin de küresel işlevleri yerine getirmek için kabiliyetli hale geldiğini göstermiştir.

Bununla beraber, bu kategorilendirme demografik esaslara dayalı ön şartları ifade eden kategorilendirme olup, istisnaları da mevcuttur. En az 10 milyon nüfuslu şehirlerden bazıları ancak uluslar arası şehirler olabilirken; Küresel Şehirlerin bir kısmı nüfus bakımından 10 milyonun altında nüfusa sahip olabilmektedirler. Bununla beraber, Küresel Şehirlerin tamamı 1 milyonun üzerinde nüfusa sahiptir. Mesela Zürih, Brüksel, Stokholm ve Amsterdam birer mega şehir olmamalarına karşın, küresel şehirler iken; Karaçi, Kalküta ve Lagos karşıt bir biçimde, mega kent olmalarına karşılık küresel şehir değildirler.⁶ Buradan Küresel Şehir için gerek şartın nüfus bakımından en az 1 milyon olduğu, bunun 10 milyonu aşkın bile olsa yeter şart olmadığını sonucu çıkarılabilir.

Dolayısıyla milyonluk şehirlerin bugün dünya üzerinde 500'ü aşmış olması ve bu şehirlerde 3.5 milyarlık dünya şehirli nüfusunun yaklaşık yarısının meskun bulunması, DŞS'in oluşması için gerekli demografik ön şartın yerine gelmesini sağlamıştır.

Burada yaklaşımın 'sistem' esaslı olması gereği, olası bir yanlış anlamaya karşı vurgulanması gereken bir husus bulunmaktadır. Şöyle ki; gerek nüfusu 1 milyondan az olan şehirler, gerek 10 milyondan fazla olmasına rağmen 'Küresel Şehir' sayılmayan Karaçi, Kahire ve Tahran gibi şehirler DŞS'in oluşumuna mantalite anlamında, eşit derecede katkı sağlamaktadırlar. Çünkü sistem, mantığı gereği her bir birimin bütün yapı üzerinde etkili olmasını değil, onun bütün yapı ile etkileşim içerisinde olmasını yeterli bulmaktadır. Mesela Pakistan'ın küçük şehirleri Karaçi ve İslamabad'a eklenmekte, bunlar da New York, Tokyo ve Londra üzerinden DŞS'e eklenmektedirler.

DŞS'in oluşumu için diğer gerekli yoğunlaşma biçimi üretim, tüketim, ticaret ve nihayet sermaye birikiminin yoğunlaşma derecesiyle ilgilidir. Bu iktisadi kategorilerin hepsi için ekonomik yoğunlaşma nitelmesi yapmak yanlış olmayacaktır. Ekonomik yoğunlaşma her bir şehrin kendi sınırları içinde nüfusuna orantılı bir biçimde belli bir yoğunluğa ulaştıktan sonra, etrafına akmaya başlar. Yoğunluğun derecesi, yakından uzağa doğru akışın boyutlarını da belirlemektedir. Bu konuda diğer bir belirleyici, ekonomik faaliyetin mahiyetidir. Sanayi ekonomisi tarım ekonomisine, sanayi sonrası bilgi ekonomisi de sanayi ekonomisine göre daha kolay yayılabilmektedir. Akışkanlık kabiliyeti ise, şehrin DŞS'e yerel, bölgesel veya küresel kategorilerden hangisi boyutunda katkı sağlayacağını belirlemektedir. Bugün dünya üretiminin ortalama %70 kadarı şehirlerde gerçekleşmektedir. Birçok ülkede ulusal üretimin önemli bölümü, nüfusu asgari 1 milyon olan şehirleri tarafından üretilmektedir. Mesela Barselona ülke

⁶ Bak. J. V. Beaverstocks, R. G. Smith and P. J. Taylor, "A Roster of World Cities" *Cities*, 16, (6), 1999, p.445.

gelirinin %7'sini, Tokyo 18'ini, Sydney 19'unu, Seoul 23'ünü ve Bangkok ise 43'ünü üretmektedir. Bu oranlar düşebilmekle birlikte, dünyada hemen her ülkede bulunan en az 1 milyon nüfuslu o ülkenin büyük şehirleri, nüfusunun çok üzerinde üretim yapmaktadırlar. Daha önemlisi, bu üretimle dünyaya bağlanmaktadır. Kaynaklar, 2000 rakamları itibarıyla, dünya üzerindeki şehirlerin %70'inin kendi aralarında işbirliği geliştirdiğini ortaya koymaktadır.⁷ Dolayısıyla birçok ülke, en az bir veya birkaç şehrindeki ekonomik faaliyetleriyle DŞS'e eklenme imkânına bizzat ulaşmış durumdadır.

Son yoğunlaşma biçimi, bütün türevleriyle teknolojik ve enformatik yoğunlaşmadır. Bu anlamda da dünya toplam üretiminin büyük çoğunluğu yine şehirlerde yapılmaktadır. Bu yönüyle de şehirler gerekli yoğunlaşmanın asgari düzeyde gerçekleştiği yerleşimlerdir.

Bütün bu kategorilerdeki asgari yoğunlaşma durumu, dünya üzerinde şehirlerin birbirlerine eklenmesini ve bu eklenme sonucu bir DŞS'in ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Sistem kavramını insan toplumlarına ilk kez uyarlayan V. Pareto'ydu. Bununla beraber ne o ne de sistem kavramını diğerlerinden çok daha fazla oranda sosyolojik analizinin merkezine yerleştiren T. Parsons, bu kavramı şehirlerle ilişkilendirmişti. Burada entelektüel ilginin başka alanlara kayması kadar, o günkü şehirlerin her bakımdan bugünkü işlevsel ve yapısal büyüklük ve yoğunluğa ulaşmamış olması da göz önünde tutulmalıdır. Bununla beraber, çok erken bir dönemde H. Spencer, şehirleri kapsayacak şekilde, tutarlı bir bütünlük sergileyen toplumların eşgüdümlü işlevlerinden dolayı, onların organik bir birlikteliğe meyilli olduklarına işaret etmişti.⁸ Toplumsal sistemi, organizmaya benzeten yaklaşımlardan, bu analogiyi şehirlerle ilişkilendiren ilk kişi olarak Spencer adeta bugüne ışık tutmuştur.

Batılı bir kısım şehirleşmeci, bizzat bu sistemin varlığına işaret eden çalışmalar yapmışlardır. İlk olarak 1930'larda McKenzie, büyük bir ileri görüşlülükle bu sistemi tespit etmiştir. Bununla beraber, "sistem" yaklaşımı, patronajı reddeden eşitlikçi bir yaklaşım olduğu için, gelişmiş ülkelerde görmezden gelinmiştir. Nitekim McKenzie'den sonra ABD'de süper güç konumuna yükselmeyi takiben yapılan çalışmalarda, patronajı esas alan hiyerarşik yaklaşımlar hâkim olmuştur. Bu yaklaşımın bugünkü en popüler biçimi "Küresel Şehirler" yaklaşımıdır. DŞS'e işaret eden çalışmalar, 1990'lı yıllardan itibaren tekrar boy göstermişse de, bu çalışmalar, odağında küresel şehir yaklaşımının bulunduğu hiyerarşik yaklaşımlardan kurtulamamışlardır.

a) Hiyerarşiyi Esas Alan Patronajcı, Elitist Yaklaşımlar

Dünya üzerindeki şehirler arasında bir ilişki tespit eden yaklaşımlardan elitist olanları öncelikle "Küresel Şehir" merkezli yaklaşımlardır. Bunların ilki şüphesiz Peter Hall'ün 1966 yılında yazdığı *Dünya Şehirleri (World Cities)*⁹ isimli kitabındaki yaklaşımıdır. Bu çalışmada Hall Londra, Paris, Randstad, Rhine-Ruhr, Moskova, New York ve Tokyo'dan oluşan yedi şehrin dünyaya karşı ve bir birlerine karşı ilişki ve işlevlerine yer vermiştir.¹⁰

Öncü çalışmalardan ikincisi John Friedmann'a aittir. Friedmann, P. Hall'den 20 yıl sonra kaleme aldığı "The World City Hypothesis"¹¹ isimli makalesinde onun "Dünya Şehirleri" isimlendirmesine sadık kalmış fakat incelemenin kapsamını genişletmiştir. Buna

⁷ UN-Habitat, Habitat Backgrounder, "Urbanization: Facts and Figures", p.3. www.un-habitat.org , 15/03/2010.

⁸ Geniş bilgi için bak. Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1998, s. 79.

⁹ Peter Hall, *World Cities*, McGraw-Hill, New York, 1966.

¹⁰ J.V.Beaverstock, P.J.Taylor and R.G.Smith, "A Roster of World Cities", *Cities*, Vol. 6, 1999, pp. 445-458.

¹¹ J. Friedmann, "The World City Hypothesis", *Development and Change*, 4, 1986, pp. 12-50.

göre, New York, Londra ve Tokyo'yu 'küresel finans merkezleri'; Miami, Los Angeles, Frankfurt, Amsterdam ve Singapur'u 'uluslar arası merkezler'; Paris, Zürih, Madrid, Mexico City, Sao Paulo, Seoul ve Sidney'i 'önemli ulusal merkezler' ve Osaka-Kobe, San Francisco, Seattle, Houston, Chicago, Boston, Vancouver, Toronto, Montreal, Hong Kong, Milano, Lyon, Barselona, Münih ve Düseldorf'u 'ulus-altı, bölgesel merkezler' olarak belirlemiştir. Çalışmasına konu edindiği bu 30 şehir arasında güçlü bir ekonomik, siyasi ve sosyal ilişki bulunduğundan yola çıkarak, bu durumu söz konusu şehirler arası "ağ" (network) olarak tespit etmiştir.¹²

Bu kapsamda üçüncü öncü çalışma Saskia Sassen'in 1991 yılında ve Freedmann'dan beş yıl sonra yayımlattığı *The Global City: New York, Tokyo and London*¹³ isimli kitap çalışmasıdır. Anlaşılacağı üzere Sassen, bu çalışmasıyla şehir odaklı dünya algısını üç "küresel şehir"de en belirgin şekliyle ifade etmeye çalışmıştır. Bununla beraber, Sassen'in küresel şehirlerle ilgili yaklaşımı, Friedmann'ınki ile büyük oranda benzer bulunmaktadır.¹⁴

İlgili dördüncü çalışma John R. Short'un öncülüğünde bir grup şehirleşmecinin kaleme aldığı "From World Cities to Gateway Cities"¹⁵ isimli makale çalışmasıdır. Bu çalışma, küresel işlevli birkaç şehirden daha geniş tabanlı bir şehir ağına işaret etmesi bakımından öncekilerden ayrılmaktadır. Öyle ki, bu yaklaşımdaki "Geçiş Şehirleri" (Gateway Cities) GOÜ'lerdeki şehirleşmeye de "ağ" içerisinde bir rol biçmektedir. Çalışma bu yönüyle bir ilk olup, son derece kayda değerdir. Ne var ki, gözünü diktiği yerin hala "Küresel Şehirler" yaklaşımı olması bakımından diğerleriyle aynı kategoridedir.

Öncü çalışmalardan beşincisi ve belki hiyerarşi vurgusu en az belirgin olan çalışma Manuel Castells'in "Ağ Toplumu" (Network Society) kavramı etrafında kurguladığı hacimli çalışmalarıdır.¹⁶ Eserlerinde belli bir veya birkaç şehir vurgusu bulunmamakta, temelde bilgi ve iletişim teknolojilerinin dünya toplumlarını öncelikle ekonomik faaliyetler çerçevesinde birbirine bağladığından bahsetmektedir. Castells'in yaklaşımı şehirlere ve şehirler arası ilişkilere, söz konusu bilgi temelli ve ekonomi merkezli akışlar sayesinde oluşan dünya ağ toplumu içerisinde ikinci dereceden bir rol biçmektedir.

Peter J. Taylor'ın öncülüğünde yapılan iki makale, dünya şehir sistemini elitist bir yaklaşımla inceleyen altıncı öncü çalışmadır. Bu çalışmalardan "Measurement of World City Network" isimli ilkinde 100 şirketin 316 şehir üzerindeki faaliyeti esas alınmıştır. Çalışma sonucunda sadece 123 şehrin seçilen yöntemle cevap verebilecek durumda olduğu anlaşılmıştır. Bunlar da aldıkları puanlara göre kendi içlerinde beş kategoriye ayrıştırılmıştır.¹⁷ "Exploratory

¹² David A. Smith and Michael Timberlake, "Conceptualising and Mapping the Structure of the World System's City Sytem", *Urban Studies*, Vol. 32, No. 2, 1995, p. 294.

¹³ Saskia Sassen, *The Global City: New York, Tokyo and London*, NJ: Princeton University Pres, Princeton 1991.

¹⁴ Arthur S. Alderson and Jason Beckfield, "Power and Position in the World City System", *American Journal of Sociology*, Vol. 109, No. 4, 2004, pp. 819.

¹⁵ John R. Short, C. Breitbach, S. Buckman and J. Essex, "From World Cities to Gateway Cities", *City*, 4, 2000, pp. 317-340.

¹⁶ Manuel Castells, *The Information City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban-Regional Process*. Blackwell, Oxford 1989. *The Rise of the Network Society*, Blackwell, Cambridge 1996.

¹⁷ P.J.Taylor, G. Catalano and D.R.F. Walker, "Measurement of the World City Network", *Urban Studies*, Vol. 39, No. 13, 2002, pp. 2367-2376.

Analysis of the World City Network” isimli İkinci makalede ise, daha çok birinci makalenin devamı olarak, orada tespit edilen 123 şehrin, şehir sistem içerisindeki bölgesi ve ağırlık itibarıyla konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Oluşturulan simülasyonda iç içe geçmiş kabaca altı bölgenin seçilebildiği ilginç bir görünüm ortaya çıkmıştır.¹⁸

Son yıllarda dünya şehirlerinin etkileşimini ve ortaya koydukları yeni toplumsal biçimlenişi daha fazla şehri konu edinerek işleyen çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan en dikkat çeken J. V. Beaverstock vd. kaleme aldığı çalışmadır. Bu çalışmada toplam 55 şehrin, 46 firmaya ait ofis ağı esas alınarak incelenmiştir. Ne var ki, bu sefer de bizzat bu şehirler üç kategoriye ayrılmıştır. İçinde en fazla şirket ofisi bulundurma durumuna göre ilk on şehre ‘Alpha’, ikinci on şehre ‘Beta’ ve üçüncü gruptaki 35 şehre de ‘Gamma’ şehirler denmiştir.¹⁹ Çalışma, farklı bir yöntemle belirlese de, şehirleri üç grupta incelemesi bakımından J. Freadmann’ın 30 şehirli ve dört kategorili incelemesini hatırlatmaktadır. 2000 yılından itibaren bu perspektif dört yılda bir geliştirilmiş ve yenilenmiştir. 2000 yılındaki çalışmada her bir kategori kendi içinde tekrar bölünmek suretiyle hiyerarşi esasına göre grup ve şehir sayısı artılmıştır.²⁰ Son kategorilendirmelerden birinde dünya şehir ağı, 12 grupta incelenmesine karşın, şehir sayısının 250’nin üzerine çıkarılması bir yönüyle dünya gerçeğini daha iyi kavramaya yönelik bir çaba olarak görülebilir.²¹ Bununla beraber, kaç şehirden oluşursa oluşsun, çalışmada şehirler bir sistem mantığıyla değil de, kendisine atfedilen ağırlıklı rolüne göre gruplara ayrıştırılarak incelendiği için elitist ve patronajcıdır. Nitekim 2008 yılındaki son çalışma 175 şirketin 526 şehir üzerindeki faaliyeti incelenerek yapılmış, fakat sonuçta ancak 250 kadar şehir çalışmanın konusu olabilmıştır. Bu durum da söz konusu çalışmanın bir sistem mantığıyla değil, elitist mantıkla hazırlandığına en açık delildir. Zira sistem mantığıyla hazırlanan bir çalışmada, şehirlerin bir kısmını esas alıp diğerlerini hariçte bırakmak, sistem yollu bir dünya algısının ruhu gereği mümkün değildir.

Taylor ve Beaverstock’un başını çektiği bu son çalışmalardaki ilginç bir hususa dikkat çekmek gerekir. Her iki grup çalışmada da büyük bir veri kümesi söz konusudur. Bu verilerin piyasadan toplandığı zannedilebilir. Gerçek bundan çok farklıdır. Veriler tamamen şirketlerin internet sitelerinden, dizinlerden, el kitaplarından ve ticari yayınlardan elde edilmiştir.²² Bilgi toplumuyla ilgili entelektüel faaliyetlerde verilerin toplanma biçimine işaret etmesi bakımından son derece ilginç görünmektedir.

Buraya kadar verilen çalışmalar elitist ve patronajcı olmakla birlikte DŞS’e işaret eden öncü çalışmalar olmaları bakımından son derece önemlidirler. Bu çalışmalarda DŞS farklı isimlendirmeler etrafında çalışılmıştır. Bunları kısaca ve bir arada görmek faydalı olabilir. Bilim adamları ve tespit ettikleri isimler şöyledir: J. Friedman, “World City Hierarchy”; A. King “Global Network of Cities”; S. Sassen, “Transnational Urban System”; D. Smith ve M.

¹⁸ P.J.Taylor, G. Catalano and D.R.F. Walker, “Exploratory Analysis of the World City Network”, *Urban Studies*, Vol. 39, No. 13, 2002, pp. 2377-2394.

¹⁹ J.V. Beaverstock, R.G. Smith and P.J.Taylor, “A Roster of World Cities”, *Cities*, Vol.16, 6, pp. 445-458.

²⁰ “Classification of Cities 2000” Çevrimiçi: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2000.html> , Erişim: 30 Mart 2010.

²¹ “Classification of Cities 2008”, Çevrimiçi: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2000t.html> , Erişim: 30 Mart 2010.

²² J.V. Beaverstock, R.G. Smith and P.J.Taylor, “World City Network: A New Metageography?”, *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 90, 1 , pp. 123 – 134.

Timberlake, "World City System"; F.-C. Lo ve Y.-M. Yeung, "Global Urban Network"²³, Smith ve Timberlake, "Cities in Global Matricies" ve P. J. Taylor "World City Network"²⁴

Bu çalışmaların tamamında New York, Londra ve Tokyo'nun baskın bir patronajı söz konusudur. Bunlar, derece derece daha az 'küresel' nitelikli az sayıda şehirle birlikte adeta dünyanın ekonomik, siyasi ve kültürel temel süreçlerini çekip çevirmektedirler. Oysa bu elitist yaklaşımlar birer fetişizm haline dönüşmüş durumdadır. Farklı bir ölçüt kabul ederek her değişik araştırmacı başka bir şehri veya şehir gurubunu öne çıkarmaya çalışmaktadır. Oysa bu şehirlerin toplam dünya şehir nüfusunun, şehirlerde üretilen ekonomik değer ve daha başka kıymetlerin içindeki payı görece olarak gayet küçüktür. Bugün dünya üzerinde 20 kadar mega şehir, 40 civarı metropol ve 500 kadar milyonluk şehir mevcutken; dünya şehir toplumlarının biçimlenişini bu üç-beş şehirle özetlemeye çalışmak aslında resmin büyük kısmını kaçırmakla eş anlamlıdır. Dünya şehir toplumları çoktandır karışıklı temasa geçebilmeyi sağlayacak araçlara ulaşmışlar ve etkileşim halindedirler. Bu etkileşimi ve bunun ortaya çıkardığı sinerjiyi görmezden gelmek artık mümkün değildir. Dünya bir "Şehir-Sistem"e evrilmiştir. "Dünya Şehri" veya "Küresel Şehirler"den hangi isimle anılırsa anılsın, bu tür elitist yaklaşımlar artık dünyanın geldiği noktayı ve uzanma eğiliminde olduğu menzili açıklayabilmekten uzaktır. Bunların hepsi, bünyelerinde çeşitli derecelerde eksikler barındırmaktadır. Bugün dünya, ulusal olandan daha gevşek de olsa, topyekûn bir 'toplumsal'ı üretmenin eşliğindedir. Bu süreci en az eksikle açıklayabilecek dünya algısı ise, "Dünya Şehir Sistem" olarak görünmektedir.

b) Etkileşimi Esas Alan Gerçekçi ve Demokrat Yaklaşım

DŞS özünde bir sosyal sistemdir ve etkileşimin ürünüdür. "Toplumsal"ın, bir diğeriyle temasa geçen şehirler üzerinden kendini dünya ölçeğinde yeniden tanımlama biçimidir. DŞS, şehir toplumlarının etkileşimi sonucu ortaya çıkan, ama onların toplamından da farklı olan bir toplumsal yapı ve süreçtir. Sistemin birçok unsuru bulunduğu ve bu unsurların etkileşimini takip edip, kontrol altına almak, hiçbir kişi veya kurum için mümkün olmadığından, şehirlerarası etkileşime bir kendilik atfedilmiş ve buyarıya "sistem" denmiştir. Bu sistem, kendini dünya ölçeğinde yeniden tanımlayabilecek araçlara sahiptir. Bu araçların, etkileşimin ve işleyişin tamamına Dünya Şehir-Sistem (DŞS) demek doğru bir tespit olacaktır. Dolayısıyla olgu temelde bir sistem mantığıyla var olmaktadır. Bu nedenle sistem içerisindeki bazı şehirlerin büyük ve güçlü olması hiçbir şekilde bir hiyerarşiyi gerektirmeyecektir. Çünkü büyük şehirlerin gücü de, diğer büyük şehirlerle ve derece derece daha küçük şehirlerle temasından ve etkileşiminden doğmaktadır. Bu güç, aslında sistemik yapının ürünüdür. Bu nedenle birimler arası hiyerarşi düşüncesi, şehirlerle ilgili gerçek ilişkinin anlaşılmasını zorlaştıran hatta bu gerçeği saptıran bir düşüncedir. Zira küresel şehirler diye ifade edilen DŞS içerisindeki görece büyük şehirler bu konumlarını diğer şehirlerin yaptığı katkıya borçludur. Mesela bilgi ekonomisiyle öne çıkan New York, Londra ve Tokyo gibi şehir hiyerarşisinin en tepesinde gösterilen bu şehirler, söz konusu bu konumlarını hala sınıai üretim yapan dünyanın diğer şehirlerine borçludurlar. İkincilerdeki reel ekonominin üretim aşamasından pazarlama aşamasına kadar planlama, projelendirme, finans, bankacılık, bilişim, reklam ve pazarlama stratejileri gibi hemen bütün aşamalar birinci şehirlerde konumlanmış bulunan bilgi ekonomisi aktörlerine ihale edilmek suretiyle gerçekleştirilmektedir. Bu durum küresel şehirlerin reel ekonomi anlamında "suya, sabuna" dokunmadan büyük bir katma değer

²³ P.J.Taylor, G.Catalano and D.R.F.Walker, "Measurement of the World City Network", *Urban Studies*, Vol. 39, No. 13, 2002, p. 2367.

²⁴ P.J.Taylor, "Specification of the World City Network", *Geographical Analysis*, April 2001, p.1.

üretmelerini sağlamaktadır. Kısaca küresel şehirlerin güçlü ekonomisi, aslında son derece kırılığandır. Küçük şehirlerdeki reel üretimin kapasitesi daraldığı zaman, büyük küresel şehirlerin bilgi ekonomisi darboğaza girecektir. Daha ileri bir değişiklik örneği olarak, ikincilerdeki reel ekonomi durduğu zaman, birinciler kısmen veya tamamen, reel ekonomiye geri dönmek durumunda kalacaklardır. Dolayısıyla küresel şehirler aslında daha çok sayıda şehirle daha yoğun etkileşimin merkezleri olmanın dışında çok az özgün marifete sahiptirler.

DŞS temelde toplumsal bir 'etkileşim' ürünüdür. Bu kapsamda etkileşim yoğunluğunun görece düşük olduğu şehirlerden, bu yoğunluğun daha yüksek olduğu New York, Tokyo ve Londra gibi şehirlere doğru bariz bir 'beslenme'den bahsedilebilir. Bu beslenme, hem şehirlerin kendi iç döngüsünde hem de şehirler arasında mevcuttur. Her büyük şehir, etrafındaki görece çarpık şehirleşme alanlarının toplumsal dinamiklerinden demografik ve ekonomik anlamda sinerji devşirir. Sırasıyla 27 ve 17 milyonluk nüfuslarıyla Tokyo ve New York'un kenar bölgelerinde meskûn bulunan refah ve eğitim düzeyi düşük, çarpık kentleşme örneklerinin daha yoğun görülebildiği kenar bölgelerin toplumsal dinamikleri olmasa, bu şehirlerin merkezindeki dijital küresel ekonominin dünyayı sürükleyici yoğunluk derecesi korunamayabilirdi.

Benzer beslenme sürecini bu şehirlerle, dünyanın görece daha küçük şehirleri arasında tespit etmek mümkündür. Gelişmiş Ülkeler ve Küresel Şehirler sürekli olarak GOÜ'lerden ve dünyanın diğer şehirlerinden ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel anlamda beslenmektedirler. Her alanda ikincilerin üst tabakasından birincilerin alt tabakasına transfer gerçekleşir. Gerçekleşen her transfer birincilerin refah düzeyini yükselten bir etki gösterir. Şehirler arasında mevcut bulunan ve tercihe dayalı olmaktan çok zorunlu bir şekilde gelişen ekonomik üretim biçimleri de bu süreci pekiştirmektedir. Kabaca, tarım bölgeleri sanayi şehirlerini, sınıf üretim yapan şehirler de bilgi ekonomisinin hâkim olduğu şehirleri beslemektedirler. Bu şehirler arasında elbette karşılıklı bir çıkar mevcuttur. Fakat akışın hâkim yönü büyük şehirlere doğrudur. Dolayısıyla GOÜ'lerin sınıf üretim yapan şehirlerinden, GÜ'lerin bilgi üretimi yapan şehirlerine doğru sürekli bir değer transferinin yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Transferin hâkim şekli, ikincilerin üst tabakasından birincilerin alt tabakasına doğrudur. Karşılıklı her bir tabaka ve üretim alanının üstünden, diğerindeki mukabil tabaka veya üretim alanının altına doğru sürekli bir besleme gerçekleşmektedir. Bu durum ekonominin yanı sıra, bilimsel çalışmalardan spora kadar hemen bütün toplumsal alanlarda mevcuttur. Burada büyük şehirler olarak görülen yerleşimlerin temel özelliği daha çok, şehirler arası akışların daha yoğun bir biçimde gerçekleşmesiyle ilgilidir. Beslenme oranı düştüğünde bu yoğunluk da düşecektir. Bu nedenle sistemin her parçası prensip olarak aynı önemde görülme durumundadır. Dünyanın toplumsal faaliyetlerinin bütün türevlerinde bu işleyiş mantığı geçerlidir.

SONUÇ

Dünya Şehir-Sistem, bir sosyal sistemdir. Sosyal sistem, sınırları belli bir ortamdaki aynı veya yerel farklar dışında benzer yapı elemanlarının kendi aralarındaki etkileşimi sonucunda ortaya çıkan ve mikro yapı özellikleri üzerinde yükselen makro yapının işleyişidir. Dünya üzerinde aynı veya yerel farklar dışında benzer bir sosyal örgütlenme biçimi olarak şehirlerin son derece yaygınlaşması ve bu elemanların kendi aralarındaki etkileşim, dünya üzerinde bir sosyal sistem ortaya çıkarmıştır.

Bugünkü dünya manzarası şu veya bu şehir gruplarının sürükleyiciliğinden çok, bir Dünya Şehir-Sistem yaklaşımıyla anlaşılabilir. Bu yapı, bir şehirler yapısı, şehir aktörlerinden oluşan yapı veya şehirler koalisyonu değil, basitçe "şehir-sistem"dir. Bir diğeriyle etkileşime geçme kabiliyetine sahip her bir şehir, kendi iç işlevleri ve dünya ölçeğindeki işlevlerle eşit derecede olmasa da, yeterli ölçüde özdeş haldedir. Bu durum ise, bugün dünya üzerindeki

hemen bütün şehirler için geçerlidir. Çünkü dünya ölçeğinde şehirleşme adına belli bir aşamaya gelinmiş ve her bakımdan asgari yoğunlaşmalara ulaşılmıştır. Sonuç, “Dünya Şehir-Sistem”dir. Sistem, doğası gereği, birimler arası eşgüdümüne sahip, iç işleyişini kontrol etme kabiliyetini haiz, boşluğa meydan vermeyen, biranlaşma ve bütünleşme eğilimlerini yönlendirebilen, ihtiyacı çok iyi tespit edip, fazlalığı engelleyebilen, aktif ve dinamik dokuları bir arada bulundurabilen yapısal iç düzene sahiptir.

Dünya nüfusunun henüz yarısı kadarı hala kırsalda yaşamakta olduğu için, Dünya Şehir-Sistem’in oluşumu da hala devam etmektedir. Sistem belirginleşmiş ama oluşum son bulmamış, olgun bir kıvama gelmemiştir. Sosyal hayatın erken görünen dokularından ekonomik ve enformatik gibi bazı alanlardaki sonuçları ortaya çıksa da, siyasi, sosyal ve kültürel sonuçları henüz tam olarak kendini göstermemiştir. Dünyanın gelecekte Dünya Şehir-Sistem’in dinamiklerini ifade eden bir siyasi, sosyal ve kültürel dönüşüm geçireceği tahmin edilebilir. Yerel, ulusal ve uluslar arası ilişkilerde, bu öngörüğü hesaba katarak hareket tarzı belirlemek, toplumların ve insanlığın daha çok faydasına olabilecektir. Daha özeldense, ilk olarak, toplumlar artık şehir karakteri kazandığından, Sosyolojinin de toplumları açıklarken bu karakteri göz önünde bulundurması gerekecektir. İkinci ve son olarak, birbirinin benzeri ve eşgüdümlü şehir-toplum örgütlenmeleri dünya üzerinde çoğaldıkça, bir ‘dünya toplumu’ realitesi de hızla ortaya çıkacaktır. Bu realiteden kopuk bir yerel ve ulusal açıklama artık yetersiz kalacağından, Çağdaş Sosyoloji bu ölçek değişimini de dikkate almak durumunda olacaktır. Çağdaş toplumu açıklama, ancak bu dikkate alış sayesinde olabildiğince eksiksiz gerçekleşebilecektir.

KAYNAKÇA

- SWINGEWOOD., Alan, 1998. **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Çev. Osman Akınhay, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- ALDERSON, Arthur S. and Jason BECKFIELD, 2004. “Power and Position in the World City System”, *American Journal of Sociology*, Vol. 109, No. 4, pp. 811-851.
- BEAVERSTOCK, J.V., R.G.SMİTH and P.J.TAYLOR, 1999. “A Roster of World Cities”, *Cities*, Vol. 6, pp. 445-458.
- BEAVERSTOCK, J.V., R.G.SMİTH and P.J.TAYLOR, 2000. “World City Network: A New Metageograph?”, *Annals of Association of American Geographers*, 90, (1), 2000, pp. 123-124.
- CASTELLS, Manuel, 1989. **The Information City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban-Regional Process**, Oxford: Blackwell.
- CASTELLS, Manuel, 1996. *The Rise of the Network Society*, Cambridge, Blackwell.
- CLARK, David, 1996. “The Future Urban World” *The City Reader*, Ed. by Richard T. Le Gates and Frederic Staut, Routledge.
- FRIEDMANN, John, 1986. “The World City Hypothesis”, *Development and Change*, 4, pp. 12-50.

- GAWC, 2000. "Classification of Cities 2000" Available online at: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2000.html>, Accessed on March 30, 2010.
- GAWC, 2008. "Classification of Cities 2008", Available online at: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2000t.html>, Accessed on: March 30, 2010.
- HALL, Peter, 1966. **World Cities**, New York: McGraw-Hill.
- KENNEDY, Paul, 1996. **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**, Çev. Fikret Uccan, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Population Reference Bureau, "Human Population, Urbanization", online at: <http://www.prb.org/Educators/TeachersGuides/HumanPopulation/Urbanization.aspx>, Accessed on: March 30, 2010.
- SASSEN, Saskia, 1991. **The Global City: New York, Tokyo and London**, NJ: Princeton University Pres.
- SATTERTHWAITE, David, 2005. "The Ten And A Half Myths That May Distort The Urban Policies of Governments And International Agencies", online at: www.ucl.ac.uk/dpu-projects/21st_Century/myths/pdf%20myths/Myths_complete_doc.pdf, Accessed on: February 10, 2010.
- SHORT, John R., C. BREITBACH, S. BUCKMAN and J. ESSEX, 2000. "From World Cities to Gateway Cities", *City*, 4, pp. 317-340.
- SMITH D. A. and Michael TIMBERLAKE, 1995. "Conceptualising and Mapping the Structure of the World System's City Sytem", *Urban Studies*, Vol. 32, No. 2, pp. 287-302.
- TAYLOR, P.J., G. CATALANO and D.R.F. WALKER, 2002. "Measurement of the World City Network", *Urban Studies*, Vol. 39, No. 13, pp. 2367-2376.
- TAYLOR, P.J., G. CATALANO and D.R.F. WALKER, 2002. "Exploratory Analysis of the World City Network", *Urban Studies*, Vol. 39, No. 13, pp. 2377-2394.
- TAYLOR, P.J., 2001, "Specification of the World City Network", *Geographical Analysis*, 33, (2), pp. 181-194.
- "Urbanization and Global Change-Background Information"
Online at: <http://www.aag.org/hdgc/www/urban/units/unit1/html/1bkgground.html>, Accessed on: January 05, 2010.
- UN-Habitat, Habitat Backgrounder, "Urbanization: Fackts and Figures", online at: www.un-habitat.org, Accessed on: March 15, 2010.
- "World Urbanization", Online at: www.geog.ouc.bc.ca/conted/onlinecourses/geog_210/210_10_1.html, January 15, 2005.